

Η Ελληνική Οικονομία και το Νέο Σημείο Διακλάδωσης του Ευρωπαϊκού Συστήματος

Θεόδωρος Μαριόλης

Αν. Καθηγητής Πολιτικής Οικονομίας, Τμήμα Δημόσιας Διοίκησης, Πάντειο Πανεπιστήμιο

[Το παρόν κείμενο παρουσιάστηκε στην Ημερίδα Πολιτικού Διαλόγου: «Έξοδος από την Ευρωζώνη και την Ευρωπαϊκή Ένωση; (Αναγκαιότητα, δυνατότητες, προοπτική)», ΑΣΟΕΕ, 24 Απριλίου, 2013. Προγενέστερη εκδοχή του παρουσιάστηκε σε συνάντηση του «Study Group on Sraffian Economics», τον Μάρτιο του 2013: Ευχαριστώ τους Κώστα Παπουλή, Νίκο Ροδουσάκη και Γιώργο Σώκλη για σχόλια και προτάσεις. Τέλος, ευχαριστώ τον Λευτέρη Τσουλφίδη για εκτενείς συζητήσεις πάνω στο αντικείμενο.]

Κατά τη Γενική Θεωρία των Συστημάτων, όταν η συσσώρευση ποσοτικών μεταβολών σε ένα σύστημα υπερβεί ορισμένο όριο, σημειώνεται ποιοτική μεταβολή στη δυναμική συμπεριφορά του ή, αλλιώς, «διακλάδωση» (*bifurcation*). Η ευστάθεια, η παλινδρομική αστάθεια, η κυκλοειδής περιφορά ή, εναλλακτικά, η χαοτική κίνηση διαδέχονται η μία την άλλη. Όσον αφορά την ΕΕ, ένα καθοριστικό σημείο διακλάδωσης ήταν η εισαγωγή του ευρώ. Μέσα σε λιγότερο από μία δεκαετία, αυτή η εισαγωγή οδηγεί, αναπόφευκτα, σε νέα διακλάδωση.

1. Η Κατάσταση

Στην Ελλάδα, έπειτα από τέσσερα χρόνια εφαρμογής της εσωτερικής υποτίμησης, η «επίσημη» ανεργία έχει υπερβεί το 27% και η αθροιστική μείωση του ΑΕΠ το 20%. Η ανάλυση των στοιχείων (βλέπε Μαριόλης, 2012α) δείχνει ότι ακόμα και αν αυξηθεί, εφεξής, το ΑΕΠ με μέσο ετήσιο ρυθμό 1%, τότε μετά από μία δεκαετία η ανεργία θα είναι στο 30%. Δείχνει, επίσης, ότι για να αρχίζει να συμπίπτει η ανεργία πρέπει, από αύριο κιόλας, το ΑΕΠ να αρχίζει να αυξάνεται με ρυθμό πάνω από 2%. Έτσι, για να έχουμε μία συμπίεση της ανεργίας στο π.χ. 10% μέσα σε 5 έτη, απαιτείται αύξηση του ΑΕΠ με μέσο ετήσιο ρυθμό 5.4%, ο οποίος ενέχει αύξηση της απασχόλησης με μέσο ετήσιο ρυθμό 4.4%, δηλ. τη δημιουργία 181 χιλιάδων θέσεων εργασίας ανά έτος.

2. Αντιστροφή;

Ποιος και τι μπορεί να εγγυηθεί αυτό το τόσο το κρίσιμο κατώφλι της συνεχούς αύξησης του ΑΕΠ κατά 2%; Ποιος και τι μπορεί να εγγυηθεί τη

δημιουργία 181 χιλιάδων θέσεων εργασίας ανά έτος; Κανένας και τίποτε. Από τη μία πλευρά, «κανένας», διότι ακόμα και η Αριστερά, η οποία υποτίθεται ή διατείνεται ότι προασπίζει τα συμφέροντα της εργατικής τάξης, βρίσκεται προσηλωμένη είτε στο: «εθνικό μας νόμισμα είναι το ευρώ» ή, στην μαρξιστική-κομμουνιστική παραλλαγή της, στο: «ούτε ευρώ ούτε δραχμή, επανάσταση σοσιαλιστική».[1] Περίεργη, πολύ περίεργη, οφείλουμε να το υπογραμμίσουμε, αυτή η διακλάδωση της Αριστεράς, τη στιγμή ακριβώς που όχι μόνον η εργατική τάξη αλλά μάλλον η συντριπτική πλειοψηφία των ανθρώπων που ζουν στην Ελλάδα την έχουν ανάγκη περισσότερο από ποτέ. Από την άλλη πλευρά, «τίποτε», διότι, όπως διδάσκει τόσο η επιστήμη όσο και η εμπειρία, καμιά εθνική οικονομία δεν μπόρεσε να ξεπεράσει ακόμα και επιφανειακές κρίσεις, χωρίς να διαθέτει κανέναν μοχλό αντι-κυκλικής οικονομικής πολιτικής. Πόσο μάλλον η ελληνική, η οποία χαρακτηρίζεται, μεταξύ άλλων, από χαμηλή έως μέση ανάπτυξη της παραγωγικότητας εργασίας και κεφαλαίου, από μικρό τομέα διεθνώς εμπορεύσιμων αγαθών, και η οποία έχει, παράλληλα, υιοθετήσει ένα τόσο «σκληρό» νόμισμα, όπως το ευρώ.[2]

3. (Δι-)Έξοδος;

Το μονοσήμαντο συμπέρασμα που εξάγεται, επομένως, είναι ότι ο ελληνικός λαός θα πρέπει να ανακτήσει όσο το δυνατόν περισσότερους μοχλούς οικονομικής πολιτικής. Δυστυχώς ή ευτυχώς (δεν νομίζω ότι ενδιαφέρουν κανέναν οι προσωπικές μου απόψεις) αυτή η ανάκτηση συνεπάγεται την έξοδο από τη Ζώνη του Ευρώ. Τι βραχυχρόνιες συνέπειες θα έχει αυτό; Ορισμένες, όχι δευτερεύουσες, μπορούν να εκτιμηθούν:

3.1. Καταρχάς, εάν δεν γίνει υποτίμηση, η ύφεση θα είναι τουλάχιστον της τάξης του 1.2%. Για να επιτευχτεί το κρίσιμο όριο της αύξησης του ΑΕΠ κατά 2% προαπαιτείται (ονομαστική) υποτίμηση κατά 17%, ενώ μία υποτίμηση κατά 30% ή 50% θα μπορούσε να οδηγήσει σε αύξηση του ΑΕΠ κατά 4% ή 7%, αντιστοίχως.[3] Θα πρέπει να τονιστεί ότι αυτές οι εκτιμήσεις προϋποθέτουν ότι, με την έξοδο από τη ΖΕ, θα σταματήσει, από τη μία πλευρά, ο εξωτερικός δανεισμός της ελληνικής οικονομίας, και, από την άλλη πλευρά, η πληρωμή των τόκων επί του εξωτερικού μας χρέους. Προϋποθέτουν επίσης, ότι η υποτίμηση δεν θα προκαλέσει υποκατάσταση ούτε στην παραγωγή ούτε στην κατανάλωση, πράγμα όχι ρεαλιστικό. Τέλος, προϋποθέτουν ότι οι πραγματικοί μισθοί θα είναι αμετάβλητοι. Κάθε άλλος ευνοϊκότερος συνδυασμός εξελίξεων, ο οποίος περιστέλλει λιγότερο την χρηματοδότηση του ελλείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών ή/και ενέχει υποκατάσταση στην παραγωγή και στην κατανάλωση, οδηγεί και σε αντιστοίχως ευνοϊκότερα αποτελέσματα.

3.2. Σύμφωνα με το σενάριο της υποτίμησης κατά π.χ. 50%, ο εισαγόμενος πληθωρισμός θα είναι της τάξης του 9.29%, ενώ η διεθνής ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας θα αυξηθεί κατά 37.2% (σε όρους πραγματικής συναλλαγματικής ισοτιμίας). Τα ευρήματα δείχνουν επίσης ότι πληθωρισμός στους τομείς της Γεωργίας-Δασοκομίας-Αλιείας, των Μεταλλείων-Λατομείων-Αργού Πετρελαίου και των Υπηρεσιών θα είναι μικρότερος του μέσου όρου (4.9%, 8.4% και 7.3%, αντιστοίχως), ενώ το αντίθετο ισχύει για την Βιομηχανία (14.3%). Δεδομένου ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των εξαγωγών αφορά στις Υπηρεσίες (εν συνεχεία στη Βιομηχανία και μετά στη Γεωργία) και ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των εισαγωγών αφορά στη Βιομηχανία (εν συνεχεία στις Υπηρεσίες και μετά στα Μεταλλεία), έπεται ότι η υποτίμηση θα μπορούσε να τονώσει σημαντικά τις εξαγωγές και να προκαλέσει διαδικασίες υποκατάστασης των εισαγωγών, οι οποίες θα είναι ιδιαίτερα θετικές. Βεβαίως, η παράλληλη εφαρμογή ενός συστήματος «πολλαπλών συναλλαγματικών ισοτιμιών», ανά τομέα παραγωγής-ομάδα εμπορευμάτων ή/και ανά νόμισμα, θα μπορούσε να έχει επιπρόσθετες ευεργετικές επιπτώσεις.

4. Ανακρίβειες περί την Υποτίμηση

Τόσο από τα «δεξιά» όσο και – κυρίως – από τα «αριστερά» έχουν ειπωθεί, στη χώρα μας και χωρίς καμία στήριξη ή, έστω, απλή παραπομπή στην επιστημονική βιβλιογραφία, διάφορες ανακρίβειες σχετικά με την υποτίμηση του νομίσματος, οι οποίες θα πρέπει να διορθωθούν:

4.1. ΑΕΠ

Λέγεται ότι η υποτίμηση θα προκαλέσει μείωση του ΑΕΠ. Μέχρι σήμερα, τουλάχιστον, δεν υπάρχει κανένα θεώρημα της οικονομικής επιστήμης, το οποίο να δηλώνει κάτι τέτοιο. Και αυτό το σφάλμα αφετηρίας συμπληρώνεται με μία σοφιστεία: Με την εσωτερική υποτίμηση το ΑΕΠ μειώνεται, όπως διαπιστώνουμε. Με την υποτίμηση του νομίσματος θα μειωθεί ακόμα περισσότερο, αν και μετά θα αρχίσει να αυξάνεται. Έτσι, θα συγκλίνει, μεσομακροχρόνια στο επίπεδο που θα είχαμε εάν δεν γινόταν υποτίμηση του νομίσματος. Άρα, είτε η χώρα αποχωρήσει από τη ΖΕ είτε όχι, το τελικό αποτέλεσμα θα είναι το ίδιο. Εάν χρειαζόταν ένας Πλάτων για να αντιπαρατεθεί τους δεινούς σοφιστές της εποχής του, χρειάζεται να έχεις διαβάσει ένα, έστω, εγχειρίδιο Διεθνούς Οικονομικής για να καταλάβεις τις δειπνοσοφιστείες της δικής μας εποχής.

4.2. Πραγματικοί Μισθοί

Λέγεται, επίσης, ότι η υποτίμηση θα οδηγήσει σε μείωση των *πραγματικών* μισθών. Μέχρι σήμερα, τουλάχιστον, δεν υπάρχει κανένα θεώρημα της οικονομικής επιστήμης, το οποίο να δηλώνει κάτι τέτοιο. Αυτό που λένε τα

θεωρήματα είναι: Με αμετάβλητες τις τεχνικές συνθήκες στην παραγωγή και τη σύνθεση της κατανάλωσης, η υποτίμηση οδηγεί είτε σε μείωση του μέσου πραγματικού μισθού (με αμετάβλητο το μέσο πραγματικό ποσοστό κέρδους) είτε σε μείωση του μέσου πραγματικού ποσοστού κέρδους (με αμετάβλητο το μέσο πραγματικό μισθό). Αλλά και αυτό ακόμα ισχύει *αναπόφευκτα* όταν, πρώτον, δεν υπάρχουν κλάδοι συμπαραγωγής (*joint production*), και, δεύτερον, δεν υπάρχει υποαπασχόληση του επενδεδυμένου κεφαλαίου. Όμως, η συμπαραγωγή είναι ο κανόνας, στον πραγματικό κόσμο, ενώ λόγω της βαθειάς κρίσης που διανύουμε η υποαπασχόληση του κεφαλαίου είναι, χωρίς συζήτηση, υψηλή. Άρα, δεν είναι καθόλου αναπόφευκτο ότι με την υποτίμηση θα μειωθεί είτε ο πραγματικός μισθός είτε το πραγματικό ποσοστό κέρδους. Ενδέχεται να μπορούν να αυξηθούν και τα δύο (μόνον μία εμπειρική μελέτη μπορεί να δείξει τους βαθμούς ελευθερίας που υπάρχουν).[4] Αλλά ας κάνουμε την παραχώρηση (στην αντίπαλη άποψη) ότι ένα από τα δύο αυτά μεγέθη θα μειωθεί αναγκαστικά. Γιατί μία κυβέρνηση που προασπίζει τα συμφέροντα της εργατικής τάξης, και όχι των κεφαλαιοκρατών, να μην επιλέξει τη μείωση του πραγματικού ποσοστού κέρδους;

4.3. Νομισματική Πολιτική

Λέγεται, τέλος, ότι μετά την υποτίμηση, η όποια κυβέρνηση θα αναγκαστεί να πάρει μέτρα για τη σταθεροποίηση της συναλλαγματικής ισοτιμίας στο νέο επίπεδό της, δηλ. ότι θα ακολουθήσει μία πολιτική σταθερής ισοτιμίας και, άρα, δεν θα ανακτήσει, παρά μόνον στο μεσοδιάστημα, τον μοχλό της νομισματικής πολιτικής. Συνεπώς, δεν θα κερδηθεί τίποτε (από αυτήν την άποψη) με την έξοδο από το ευρώ. Είμαι ο πρώτος που υποστήριξε, πριν από 2 χρόνια, ότι θα πρέπει να επιδιωχθεί αυτή η σταθεροποίηση της ισοτιμίας (Μαριόλης, 2011) και, άρα, ο τελευταίος που θα την αρνηθεί. Πρόσθεσα, όμως, ότι θα πρέπει να συνοδευτεί από περιορισμούς στις κινήσεις των διεθνών χρηματικών κεφαλαίων και άρα, όπως συνάγεται από το λεγόμενο «Ασύμβατο Τρίγωνο του Mundell», όντως θα ανακτηθεί ο μοχλός της νομισματικής πολιτικής.

5. Δομική Μεταβολή της Παραγωγής

Η καθαρή αποταμίευση της ελληνικής οικονομίας είναι σε όλο το μήκος της δεκαετίας του 2000 συστηματικά αρνητική (αναλυτικά, βλέπε Μαριόλης, 2012β). Και χωρίς θετική καθαρή αποταμίευση, η ανάπτυξη είναι απολύτως αδύνατη, εκτός εάν υπάρχει εξωτερικός δανεισμός. Αναμένεται ότι η υποτίμηση θα αυξήσει την αποταμίευση (όπως διδάσκει η Διεθνής Οικονομική), αλλά δεν μπορεί να τη διατηρήσει, μακροχρονίως, στα επιθυμητά για την ανάπτυξη επίπεδα. Η επιστήμη και η εμπειρία διδάσκουν ότι ένας, και

μόνον ένας, τρόπος υπάρχει για να επιτευχθεί κάτι τέτοιο (αναλυτικά, βλέπε Μαριόλης, 2012γ, 2013): Η δομική μεταβολή, με στόχο την ανάπτυξη του τομέα παραγωγής μέσω παραγωγής έναντι των τομέων παραγωγής μέσω κατανάλωσης και των υπηρεσιών. Διότι έτσι μόνον αυξάνεται η παραγωγική δυναμικότητα και, άρα, η δυνάμενη να πραγματοποιηθεί καθαρή αποταμίευση. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί με *άμεσο* ή/και *έμμεσο* τρόπο. Ο άμεσος τρόπος συνίσταται στην επανεπένδυση ενός όλο και *αυξανόμενου* τμήματος του καθαρού προϊόντος του τομέα μέσω παραγωγής στον εαυτό του. Ο έμμεσος τρόπος συνίσταται στην απόκτηση των απαιτούμενων επιπρόσθετων μέσω παραγωγής μέσω του *διεθνούς εμπορίου* και, άρα, εδράζεται στην ανάπτυξη των ιδιαίτερα εξαγωγικών τομέων της οικονομίας. Το βέλτιστο μείγμα αυτών των δύο τρόπων, ο χρόνος που απαιτείται για να ολοκληρωθεί η αναδιάρθρωση, καθώς και ο βαθμός κατά τον οποίο θα επηρεαστεί, κατά τη μεταβατική περίοδο, το ύψος της κατανάλωσης είναι κρίσιμα ερωτήματα, τα οποία, ωστόσο, μόνον μία εμπειρική μελέτη δύναται να απαντήσει. Και δυστυχώς δεν διαθέτουμε ακόμα ούτε καν μία μελέτη προσδιορισμού των τομέων όπου η ελληνική οικονομία παρουσιάζει *στατικά* συγκριτικά πλεονεκτήματα και, άρα, των τομέων που θα αποτελέσουν τις βασικές πηγές συναλλάγματος για την εφαρμογή του προαναφερθέντος «έμμεσου τρόπου».[5] Έτσι, οφείλουμε να το παραδεχθούμε: Η Αριστερά αγαπά τα λόγια αλλά όχι τη δουλειά.

Προς το παρόν διαθέτουμε δύο μελέτες για τον προσδιορισμό των λεγομένων «τομέων-κλειδιά» (*key sectors*), από άποψη διασυνδέσεων στην *παραγωγή*, οι οποίες εκπονήθηκαν στο Πάντειο Πανεπιστήμιο από την Ελευθερία Ροδουσάκη (2006 και Rodousaki, 2007) και τον Παναγιώτη Μελαχρινό (2013). Σύμφωνα με αυτές, υπάρχουν 13 «τομείς-κλειδιά», εκ των οποίων οι 3 υπάγονται στον τομέα των Μεταλλείων-Λατομείων-Αργού Πετρελαίου (Ανθρακας-λιγνίτης, Αργό πετρέλαιο-φυσικό αέριο, Άλλα προϊόντα λατομείων-ορυχείων), 7 στον τομέα της Βιομηχανίας (Πολτός χαρτί-προϊόντα από χαρτί, Ελαστικά-πλαστικά προϊόντα, Βασικά μέταλλα, Άλλα μη μεταλλικά ορυκτά προϊόντα, Ηλεκτρικά μηχανήματα και συσκευές, Μεταποιημένα μεταλλικά προϊόντα εκτός μηχανημάτων εξοπλισμού, Ξυλεία και προϊόντα από ξυλεία και φελδό), και 3 στον τομέα των Υπηρεσιών (Υπηρεσίες πληροφορική και συναφείς υπηρεσίες, Υπηρεσίες ενοικίασης μηχανημάτων και εξοπλισμού χωρίς χειριστή, Άλλες επιχειρηματικές υπηρεσίες). Επίσης, διαθέτουμε μία αντίστοιχη μελέτη της ερευνητικής ομάδας του Καθηγητή Θεόδωρου Σκούντζου (2007), σύμφωνα με την οποία οι «τομείς-κλειδιά», από άποψη διασυνδέσεων στην *απασχόληση της εργασίας*, είναι η Γεωργία-Κτηνοτροφία-Δάση, η Βιομηχανία Ξύλου, και οι Οικιακές

Υπηρεσίες. Τέλος, διαθέτουμε μία συναφή μελέτη από το «Study Group on Sraffian Economics» του Παντείου Πανεπιστημίου (Mariolis and Soklis, 2010): Βασίζεται σε παλαιότερα αλλά πιο αναλυτικά στοιχεία και σε γενικότερη μεθοδολογία («προσέγγιση συμπαραγωγής») από την προαναφερθείσα μελέτη. Ωστόσο, τα αποτελέσματά της δεν φαίνεται να αποκλίνουν. Κατά αυτήν, λοιπόν, οι τομείς με τους υψηλότερους «πολλαπλασιαστές απασχόλησης εργασίας» είναι: Δασοκομία-Υλοτομία, Κατασκευή λοιπού εξοπλισμού μεταφορών, Συλλογή-καθαρισμός-διανομή νερού, Υπηρεσίες χρηματοπιστωτικής διαμεσολάβησης, Δημόσια Διοίκηση και Άμυνα, Εκπαίδευση, Οικιακές Υπηρεσίες. Υποδεικνύει, επίσης, ότι υπάρχει ένας «πυρήνας» στον τομέα της Βιομηχανίας, ο οποίος εμφανίζει υψηλή παραγωγικότητα (σε εθνικούς όρους): Άντληση αργού πετρελαίου-φυσικού αερίου, Κλωστοϋφαντουργία, Ένδυση, Είδη Δέρματος, Βιομηχανία Ξύλου (εκτός επίπλων), Προϊόντα Χαρτιού, Προϊόντα Δύλισης Πετρελαίου, Χημικά, Προϊόντα μη Μεταλλικών Ορυκτών, Προϊόντα Βασικών Μετάλλων.

Όλα αυτά τα ευρήματα, καθώς και ό,τι περιέχεται στις εν λόγω μελέτες, δεν αρκούν, βέβαια, για τον σχεδιασμό της δομικής μεταβολής, αλλά δύνανται να υποδείξουν, με κατάλληλη συμπλήρωση και ανασύνθεση, τους τομείς στους οποίους αυτή θα πρέπει να βασιστεί στη *βραχυχρόνια* περίοδο.

6. Ενδοζωνική Εξισορρόπηση;

Το τελευταίο ζήτημα που θέλω να θίξω αφορά στην επανειλημμένα εκφρασμένη άποψη (κυρίως από τα «κεντρο-αριστερά») ότι οι ανισοροπίες της ΖΕ οφείλονται, σημαντικά, στο λεγόμενο «πάγωμα των γερμανικών μισθών» και, συνεπώς, ότι εάν οι τελευταίοι αυξηθούν, τότε θα επέλθει διόρθωση. Καταρχάς, θα πρέπει να υπενθυμίσουμε ότι αυτή η άποψη αποτελεί παραλλαγμένη εκδοχή άποψης του Keynes, την οποία προσπάθησε να ενσωματώσει ως «αρχή» στη διάσκεψη του Μπρέτον Γουντς (Ιούλιος 1944), όπου σχεδιάστηκε η μεταπολεμική διάταξη του κεφαλαιοκρατικού κόσμου: «Ο ισοσκελισμός των ανισοροπιών στο ισοζύγιο πληρωμών είναι ευθύνη τόσο της πλεονασματικής όσο και της ελλειμματικής χώρας.». Ασχέτως του γεγονότος ότι αυτή η «αρχή» ούτε εφαρμόστηκε ούτε μπορεί να εφαρμοστεί, ο Keynes δεν έκρυψε ποτέ ότι κύρια πρόθεσή του ήταν, πάντοτε, η σωτηρία του κεφαλαιοκρατικού συστήματος. Επίσης, η ανάγνωση των στατιστικών στοιχείων δείχνει ότι οι γερμανικοί *πραγματικοί* μισθοί δεν είναι «παγωμένοι», αλλά αυξάνονται, αν και με ρυθμούς που φαίνεται να είναι χαμηλότεροι από αυτούς της παραγωγικότητας της εργασίας. Αλλά ακόμα και εάν κάνουμε την παραχώρηση (προς την αντίπαλη άποψη) ότι οι γερμανικοί μισθοί είναι «παγωμένοι», μπορούμε να ρωτήσουμε: Γιατί η Γερμανία να αυξήσει τους

μισθούς της, όταν τα βγάζει πέρα (*sic!*), τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό, με τους ισχύοντες μισθούς της; Τέλος, αλλά πιο σημαντικό είναι ότι, όπως δηλώνει ο λεγόμενος «Νόμος των 45 Μοιρών» του Thirlwall (1979, 2011), ο ρυθμός μεγέθυνσης κάθε οικονομίας ως προς τον ρυθμό μεγέθυνσης του υπολοίπου κόσμου έχει, μακροχρονίως, ένα άνω φράγμα δομικής φύσεως: Το λόγο της εισοδηματικής ελαστικότητας ζήτησης των εξαγωγών της προς την εισοδηματική ελαστικότητα ζήτησης των εισαγωγών της. Για την ελληνική οικονομία αυτός ο λόγος φαίνεται ότι να είναι αρκετά μικρότερος του 0.64, πράγμα που συνεπάγεται ότι εάν ο υπόλοιπος κόσμος αναπτύσσεται με ρυθμό π.χ. 3%, ο ημεδαπός ρυθμός δεν μπορεί να είναι, μακροχρονίως, μεγαλύτερος του 1.93% (στην καλύτερη περίπτωση). Αυτός ο δομικός περιορισμός δεν μπορεί να χαλαρώσει ούτε με μισθολογικές ούτε με τιμολογιακές ούτε με συναλλαγματικές πολιτικές και διακανονισμούς στο εσωτερικό ή/και στο εξωτερικό. Μόνον η προαναφερθείσα παραγωγική αναδιάρθρωση (Ενότητα 5 του παρόντος) οδηγεί σε μεταβολή της σύνθεσης και της ποιότητας του εθνικού προϊόντος και, έτσι, σε αύξηση της εισοδηματικής ελαστικότητας ζήτησης των εξαγωγών, σε μείωση της εισοδηματικής ελαστικότητας ζήτησης των εισαγωγών και, τελικά, στην υπέρβαση αυτού του τόσο καθοριστικού περιορισμού.

7. Διακλάδωση (-εις)

Βάσει όλων αυτών, αλλά και των λοιπών εξελίξεων στη ΖΕ, έπεται ότι το Ευρωπαϊκό σύστημα ενέχει ένα νέο σημείο διακλάδωσης. Αυτό θα είναι είτε η Δημοσιονομική-Πολιτική Ενοποίηση (με ενδιάμεσο σταθμό τη λεγόμενη Τραπεζική Ενοποίηση) είτε η διάσπαση της ΖΕ. Στην πρώτη περίπτωση θα περάσουν – εκτιμώ – πολλές δεκαετίες μέχρι η ευρωπαϊκή εργατική τάξη να πετύχει κάτι που θα βελτιώσει τους όρους της ζωής της, ενώ στο μεταξύ οι χώρες του Νότου αλλά και ορισμένες περιφέρειες διαφόρων χωρών (για την ακρίβεια, αυτές οι περιφέρειες που υστερούν σε παραγωγικότητα εργασίας και κεφαλαίου) θα μετατραπούν σε έρημη γη (με ορισμένες οάσεις κερδοφορίας). Σε κάποια απότομη στροφή της δεκαετίας του 1960 ελέγχθη ότι «οι μάζες ψάχνουν τη ρωγμή μέσα από την οποία θα εισέλθουν στην Ιστορία». Σήμερα, η Κύπρος αποτέλεσε τη ρωγμή μέσα από την οποία εκατομμύρια άνθρωποι κατανόησαν, σε απειροελάχιστο κλάσμα του χρόνου, το «Τι Είναι και τι Θέλει» της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ναι, είναι αλήθεια: Τώρα, ο Νότιος άνεμος θα μπορούσε να γίνει πιο δυνατός από τον Βόρειο.

Σημειώσεις

[1]. Οι εντός εισαγωγικών προτάσεις χρησιμοποιούνται ως ιδιαιτέρως αντιπροσωπευτικές. Διευκρινίζω ότι με την κατά σειρά δεύτερη δεν έχω κατά νουν το λεγόμενο τροτσκιστικό

ρεύμα, για το οποίο δεν μπορεί να πει κανείς ότι δεν είναι συνεπές με τον εαυτό του, αλλά το ΚΚΕ, το οποίο μεταλλάχθηκε, εάν κρίνω από τις θέσεις του τελευταίου συνεδρίου του, σε *sui generis* τάση αυτού του ρεύματος (της περιόδου του μεσοπολέμου).

[2]. Όπως πολύ εύστοχα έχει σημειώσει ο Κώστας Παπουλής, κάθε ανατίμηση του ευρώ, η πορεία του οποίου δεν βρίσκεται υπό τον έλεγχο των ελληνικών αρχών οικονομικής πολιτικής, ανατρέπει την εφαρμοζόμενη εσωτερική υποτίμηση. Αυτό αποτελεί άλλη μία υπόμνηση ότι το όλο πρόγραμμα συνιστά απόπειρα «τετραγωνισμού του κύκλου».

[3]. Η μεθοδολογία των υπολογισμών, οι οποίοι βασίζονται στο συνδυασμό ενός δυναμικού τιμιακού υποδείγματος εισροών-εκροών με την «Εξίσωση του Thirlwall», εκτίθεται στα Katsinos and Mariolis (2012) και Mariolis (2013). Η εντυπωσιακά ευνοϊκή διαφοροποίηση των παρόντων αποτελεσμάτων, σε σχέση με αυτά που εκτίθενται στα Μαριόλης (2012α) και Mariolis (2013), οφείλεται στο ότι τα κατά σειρά πρώτα βασίζονται στα στατιστικά στοιχεία για το έτος 2012, τα οποία παρουσιάζουν έντονες διαφορές από αυτά του έτους 2011, όπου βασίζονται τα κατά σειρά δεύτερα: Το έλλειμμα του ισοζυγίου αγαθών και υπηρεσιών μειώθηκε στα 4.9 δισ. ευρώ (ετήσια μείωση κατά 61.4%), πράγμα που οφείλεται στην μείωση των εισαγωγών (12.1%) παρά στην αύξηση των εξαγωγών (0.58%), και δηλώνει, επομένως, ότι η εφαρμοζόμενη εσωτερική υποτίμηση κάθε άλλο παρά είχε σημαντική επίδραση στη διεθνή ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας. Η καθαρή πληρωμή τόκων, μερισμάτων και κερδών μειώθηκε κατά 6.9 δισ. ευρώ ή 78.4%, ενώ η καθαρή πληρωμή τόκων επί του εξωτερικού χρέους μειώθηκε κατά περίπου 6.3 δισ. ευρώ ή 58.6% («Η εξέλιξη αυτή οφείλεται στην εφαρμογή του PSI, καθώς και στη χρονική μετάθεση της καταβολής των τόκων που αφορούν δάνεια του μηχανισμού στήριξης μέσω της ΕΚΤ, λόγω αναπροσαρμογής του επιτοκίου», Τράπεζα της Ελλάδος, κεφ. 8). Έτσι, οι καθαρές εισροές χρηματικών κεφαλαίων, για τη χρηματοδότηση του ελλείμματος αγαθών, υπηρεσιών και καθαρών τόκων, μερισμάτων και κερδών μειώθηκαν κατά 14.6 δισ. ευρώ ή 68.4%.

[4]. Για τις αποδείξεις των θεωρημάτων, βλέπε Steedman (1979, Essays 15 and 16), Metcalfe and Steedman (1981), Bhaduri and Marglin (1990), Mariolis (2006, 2008).

[5]. Περαιτέρω, απαιτείται και ο προσδιορισμός των τομέων όπου η ελληνική οικονομία παρουσιάζει δυναμικά συγκριτικά πλεονεκτήματα. Ωστόσο, αυτός ο προσδιορισμός δεν μπορεί να γίνει σε ανεξαρτησία από το σχεδιασμό της δομικής μεταβολής της παραγωγής. Αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα του τελευταίου.

Αναφορές

- Bhaduri, A. and Marglin, S. (1990) Unemployment and the real wage rate: the economic basis for contesting political ideologies, *Cambridge Journal of Economics*, 14, pp. 375-393.
- Katsinos, A. and Mariolis, T. (2012) Switch to devalued drachma and cost-push inflation: a simple input-output approach to the Greek case, *Modern Economy*, 3, pp. 164-170.
- Μαριόλης, Θ. (2011) Η οικονομική πολιτική εντός και εκτός ευρώ.
http://theo-mariolis.gr/files/gr/Publications/pop_arthra/18.pdf
- Μαριόλης, Θ. (2012α) Δυναμική της ανεργίας, χρηματοδότηση του εξωτερικού τομέα, και αναδιάρθρωση της ελληνικής οικονομίας.
http://www.theo-mariolis.gr/site/images/pdf/dynamiki_anagerias.pdf
- Μαριόλης, Θ. (2012β) Αριστερές παραμυθίες περί κερδών-μεγέθυνσης και η περίπτωση της ελληνικής οικονομίας.
http://theo-mariolis.gr/files/gr/Publications/pop_arthra/32.pdf
- Μαριόλης, Θ. (2012γ) Το υπόδειγμα κεντρικού σχεδιασμού Fel'dman-Mahalanobis και η σημασία του για την περίπτωση της ελληνικής οικονομίας, *Μαρξιστική Επιθεώρηση*

- Praxis*, 2, σσ. 91-103 [χωρίς τυπογραφικά σφάλματα, βρίσκεται στη διεύθυνση: <http://www.theo-mariolis.gr/site/images/pdf/mahalanobis.pdf>].
- Μαριόλης, Θ. (2013) Εκβιομηχάνιση και βιωσιμότητα: κριτική ανασύνθεση της ανάλυσης του Δημήτρη Μπάτση, στο: *Σχεδιασμένη Καθυστάση ή Σχεδιασμένη Ανάπτυξη; Μελέτες στο Έργο του Δημήτρη Μπάτση* (υπό έκδοση).
- Mariolis, T. (2006) Distribution and growth in a multi-sector open economy with excess capacity, *Economia Internazionale/International Economics*, 59, pp. 51-61.
- Mariolis, T. (2008) Pure joint production, income distribution, employment and the exchange rate, *Metroeconomica*, 59, pp. 656-665.
- Mariolis, T. (2013) Currency devaluation, external finance and economic growth: a note on the Greek case, *Social Cohesion and Development* (forthcoming).
http://mpira.ub.uni-muenchen.de/45257/1/MPRA_paper_45257.pdf
- Mariolis, T. and Soklis, G. (2010) Additive labour values and prices: evidence from the supply and use tables of the French, German and Greek economies, *Economic Issues*, 15, pp. 87-107.
- Μελαχρινός, Π. (2013) Νομισματική ένωση της Ε.Ε. και ηγέτης-ουραγός: μία ανάλυση με την χρήση πινάκων εισροών-εκροών, στο: *Σχεδιασμένη Καθυστάση ή Σχεδιασμένη Ανάπτυξη; Μελέτες στο Έργο του Δημήτρη Μπάτση* (υπό έκδοση).
- Metcalf, J. S. and Steedman, I. (1981) Some long-run theory of employment, income distribution and the exchange rate, *The Manchester School*, 49, pp. 1-20.
- Ροδουσάκη, Ε. (2006) *Διατομεακές Διασυνδέσεις και Ηγετικοί Τομείς στην Ελληνική Οικονομία των ετών 1988 και 1998*, Διπλωματική Εργασία, ΠΜΣ «Οικονομικά της Παραγωγής και των Διακλαδικών Σχέσεων», Τμήμα Δημόσιας Διοίκησης, Πάντειο Πανεπιστήμιο
- Rodousaki, E. (2007) Intersectoral linkages and key sectors in the Greek economy, *Bulletin of Political Economy*, 1, pp. 67-81.
- Σκούντζος, Θ., Στρόμπλος, Ν., Βοζίκης, Α. και Θεοφανίδης, Φ. (2007) *Διακλαδικές Σχέσεις της Ελληνικής Οικονομίας σε Εθνικό και Περιφερειακό Επίπεδο*, Μελέτες: Αριθμός 7, Αθήνα, Ακαδημία Αθηνών.
- Steedman, I. (ed.) (1979) *Fundamental Issues in Trade Theory*, London, Macmillan.
- Τράπεζα της Ελλάδος (2013) *Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2012*, Αθήνα, Τράπεζα της Ελλάδος.
- Thirlwall, A. P. (1979) The balance of payments constraint as an explanation of international growth rate differences, *Banca Nazionale del Lavoro Quarterly Review*, 32, pp. 45-53.
- Thirlwall, A. P. (2011) Balance of payments constrained growth models: history and overview, *PSL Quarterly Review*, 64, pp. 307-351.